

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / NİĞDE ÖZEL SAYISI

Sorumlu Yazar: Yaşar Kaya/ İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji, Doç. Dr. yasar.kaya@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8294-5432

Sorumlu Yazar: Kübra İnan/Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji. kbrinann@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3652-460X

Atf: KAYA, Y. ve İNAN, K.(2020). Suça Ve Suçluya Toplumsal Damga: Niğde İli Örneği, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt4, Özel Sayı, 45-61.

SUÇA VE SUÇLUYA TOPLUMSAL DAMGA: NİĞDE İLİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmada; total kurum (Goffman,2016) olan hapisanelerden çıkan insanların toplumdaki konumunu ve toplumsal hayata uyum sorunlarını, bu durumun suçlara göre değişip değişmediğini tespit etmek amaçlanmıştır. Hükümlü olmak bireyin hem özel yaşamında hem de toplumsal yaşamında birtakım kopmalar meydana getirmektedir. Hüküm giymiş ve tutuklanmış olan bireyler, toplumsal normları ihlal eden eylemleri nedeniyle “sosyal dışlanma” ve “damgalama” gibi sorunlara maruz kalmaktadır. Çalışmamızda sosyal dışlanma ve damganın hükümlü üzerindeki etkisi hem teorik hem de uygulamalı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Teorik bölümünde suç, suçluluk olgularına ve sosyolojik analiz yapmamızı sağlayacak damgalama teorilerine ve bunun sosyal olgularına (sosyal dışlanma vb.) yer verilmektedir.

Uygulama bölümünde ise Niğde özelinde herhangi bir suç nedeniyle hapisane geçmişi olan 20 kişiyle derinlemesine yapılan görüşmelere ve soru-cevap tekniğine dayanmaktadır. Yapılan görüşmeler, olanaklar dâhilinde kişilerle yalnız yapılmış olup, kişinin geçmişe dönük anımsayacağı sorularla ve söyleşi biçiminde yapılmıştır. Öte yandan bireysel ilişkiler aracılığıyla kurulan ilişkilerde farklı suçlara nehir söyleşisi yani otobiyografik söyleşi yöntemi ile ulaşılarak kartopu yöntemiyle örneklem oluşturulmuştur.

Araştırmamızda suçlu cezasını çektiği halde toplum nezdinde suçunun devam ettiği ve kişinin hapisane sonrası bedeli ödenemez bir biçimde suçlu olduğu hipotezi doğrulanmıştır. Dolayısıyla çoğu mahkûmun işlediği suça göre, toplum onları etiketlediği için, suçluların bu etiketi içselleştirip meşrulaştırarak, suç işlemeye devam ettikleri görülmüştür. Ayrıca bu bireyler, toplum tarafından soyutlanmadan, bireylerin toplumdan kendilerini soyutladıkları ve umutsuzluğa kapıldıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suç, Suçluluk, Damgalama, Etiketleme, Sosyal Dışlanma.

THE SOCIAL STAMP ON THE CRIME AND THE CRIMINAL: THE CASE OF NIGDE

ABSTRACT

In this study; It is aimed to determine the position of people released from prisons, which are total institutions (Goffman, 2016), their social adaptation problems and whether this situation changes according to crimes. Being convicted causes some ruptures in both private and social life of the individual. Individuals convicted and detained are exposed to problems such as "social exclusion" and "stigmatization" due to their acts violating social norms. In our study, the effect of social exclusion and stigma on convicts has been tried to be revealed both theoretically and practically.

In the theoretical section, the facts of crime, delinquency and stigma theories that will enable us to make sociological analysis and its social facts (social exclusion, etc.) are included.

In the application part, it is based on in-depth interviews and question-answer technique with 20 people who have a prison history for any crime in Niğde. The interviews were made alone with people within the bounds of possibility, and were conducted with questions that the person will remember in the past and in the form of a conversation. On the other hand, in relationships established through individual relationships, different crimes were reached through river interview, that is, autobiographical interview method, and samples were created with snowball method.

In our study, the hypothesis that the crime continues in the society even though the criminal has served her sentence and that the person is guilty without payment after prison is confirmed. Therefore, according to the crime committed by most prisoners, it has been observed that the criminals internalized and legitimized this label and continued to commit crimes because the society tagged them. In addition, it has been determined that these individuals isolate themselves from the society and fall into despair without being isolated by the society.

Keywords: Crime, Guilt, Stigma, Labeling, Social Exclusion.

1.GİRİŞ

Sosyal ilerlemenin devam etmesini sağlayan, sosyal ilişkileri kontrol eden, bu amaçla kişilerin özdeksel hallerinde neleri yapıp yapmamaları, neleri ifade edip etmemeleri gerektiğini gösteren kurallara sosyal norm denir. Ancak toplumun bu kurallara uymadığı görülmektedir. Toplumsal norm, toplumsal düzenin ve ilişkilerin sürekliliğini sağlamak açısından en önemli belirleyici olmaktadır. Bu belirleyiciliğin önemini azaltan önemli bir faktör ise toplumsal sapma ve bu sapmaya bağlı suç ve suçluluktur. Toplumsal sapma toplumsal kuralların ihlal edilmesidir. Suç ise, resmi olarak ceza yasalarında var olan ve sosyal normlar tarafından nitelenen subjektif bir sapma halini ifade eder. Yalnız her suç bir sapma anlamına gelmekle birlikte, her sapma

suç olarak değerlendirilememektedir. Bu yüzden suç olarak adlandırılan anormallikler olacaktır.

Suç teorileri suçun nedeninin suçlu da mı yoksa çevresel faktörlerden kaynaklı mı olduğunun analizini yaparken, suçun nedeni genelde suçluda bulunmuştur. Damgalama teorisi buna meydan okuyarak suçlunun nedeni suç işlediğiyle değil, toplumun suça nasıl tepki verdiğiyle ilgilenmektedir. Yani çevresel faktörlerin etkisini ortaya koymaktadır. Bu teoride suçlu ve onun çevresindeki etkileşim ele alınır, sapkınlığın bireyin kendi özelliği olmadığı vurgulanmaktadır.

Total kurumlardan (Goffman,2016) biri olan hapisaneler kişinin yapmış olduğu hukuk ihlalleri neticesinde isteği dışında tutulan yerler olup, bireyin sahip olduğu özel alan ile kamusal alandaki sınırdan ortadan kaldırıldığı yerlerdir. Total kurumlardan biri olan hapisaneler sosyal ilişkilerin sınırlılığından dolayı bireye yeni bir kimlik vermez ve zamanla eski kazandığı kişiliklerden uzaklaştırır. Hapishane içerisinde zorunlu olarak kurulan kapalı sosyal ilişkiler, sosyal yaşama dair çok kısıtlı olduğu için sorgulanmaz. Bir başka deyişle, insanlara dair olumsuz etiketlenmeler hapishane boyunca hissedilmemektedir çünkü orada herkes suçludur ya da cezaevinde suçlular hiyerarşik olarak tanzim edilir. Yani cezaevinde suçlular arasında suça göre de bir ayırım ve etiketleme vardır ama genellikle kişinin olumsuz etiketlenmesi oradan çıktıktan sonra başlamaktadır.

Tannenbaum'e göre, kamusal tanıma işlemi olan, bireyin tutuklanması ve yargılamaya tabi tutulması, tutuklanan bireye bir etiket yapıştırılması, toplum tarafından o bireyin suçlu olduğunu göstermek için bir işarettir. Suçun açıklanmasında suçluya değil, suça verilen sosyal ya da toplumsal tepki ve damga ön plana çıkmaktadır. (Dursun, 1997, s.309 'dan akt. Örki, 2018:413).

Bu çalışmanın amacı; total kurum olan hapisanelerden çıkan insanların toplumdaki konumunu ve toplumsal hayata uyum sorunlarını araştırmak, toplumda suçluların nasıl damgalandıklarını ve dışlandıklarını, bu durumun suçlara göre değişip değişmediğini ve hükümlülerin cezaevi sonrası iş bulma konusundaki sıkıntılarını tespit etmektir.

Çalışmanın bulguları, Niğde özelinde herhangi bir suç nedeniyle hapishane geçmiş i olan bireylerle derinlemesine yapılacak ikili görüşmelere dayanmaktadır. Bu görüşme soru cevap tekniğine dayanmaktadır. Öte yandan bireysel ilişkiler aracılığıyla kurulan ilişkilerde farklı suçlara nehir söyleşisi yani otobiyografik söyleşi yöntemi ile ulaşılarak kartopu yöntemiyle örneklem oluşturulacaktır. Araştırmanın kendi yaşam alanımda yürütülmesi ve kişisel ilişkilerimizin olduğu bölge olması nedeniyle çevremde rahatlıkla işlediği suça göre toplumsal etiketlenmelere maruz kalan kişileri bulma imkânım bulunmaktadır. Yapılan görüşmeler, mümkün olduğunca kişilerle yalnız yapılacak olup, kişinin geçmişe dönük tarihini hatırlayacağı sorularla ve söyleşi şeklinde yapılacaktır. Bu doğrultuda Niğde'de 20 eski hükümlü ile ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırma ile cezaevi sonrası hükümlülerin “sabıkalı” ve “hükümlü” gibi damgalarla etiketlenerek toplumsal yaşamdan ve özellikle de çalışma hayatından dışlandığı tespit edilmiştir.

Hapishaneden çıkan insanların yaşama uyumu hapishanede kalış sürecinden çok daha fazla uzun süreli, yıpratıcı olup, olumsuz sonuçlanması toplum için zararlı olmakla

birlikte çok daha fazla olasılık dâhilindedir. Cezaevi sonrası bireylerin aile fertleri, yakın akrabaları, arkadaşları ve toplumun diğer aktörleri tarafından damgalanması ve bireye karşı ön yargılı davranılması sorunu ise toplumun bu konuda eğitilmesi yoluyla giderilebilecek bir sorundur. Eğitim ile bireylerin ya da toplumun mahkûmlara karşı bakış açıları değiştirilmelidir. Cezaevi sonrası bireylerin toplumsal yaşamda maruz kaldığı sorunların çözülmemesi halinde bireylerin suç işleme olasılıkları artmaktadır.

Bu araştırmada, ilk olarak giriş bölümü yer almıştır. İkinci bölümde ise damgalanma ve dışlanma kavramlarına yer verilmiş, bunun hükümlüler üzerindeki etkisinin cezaevi süreci ve sonrasında nasıl başkalaştığı ilintili bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, suç ve damga ilişkisi araştırılmıştır. Dördüncü bölümde, araştırmanın bulguları ve yorumlarında hükümlülerin demografik özellikleri, suç algıları, cezaevi sonrası toplumsal ilişkileri araştırılmıştır. Ayrıca 5 işveren ve 5 normal vatandaşa hükümlüler hakkında algıları sorulmuştur. Araştırmanın altıncı bölümünde ise, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2.DAMGLANMA VE DIŞLANMA

Suç ve suçluluğu araştırırken, bunların sonucu olan ve bireyi toplumdaki ayrıştıran, sosyal dışlanmayı ve damgalanmayı irdelemek önemlidir. Yaşadığımız toplum içinde ‘normal’ olarak tanımlanan kalıplar vardır. Birey, bu normalin dışında hareket ettiğinde toplum tarafından birçok tanımlamalara maruz kalmaktadır. Bu tanımlamalar, genellikle olumsuz olmakta ve bireyin eksikliği olarak görülmektedir. Biz bu yapılan tanımlamaları, damga ya da etiketleme olarak adlandırmaktayız. İşte bu nedenle damgalanmayı mahkûm ve suç içerisinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Damga kavramı, ilk olarak sosyoloji alanında çıkmasına rağmen hızla yayılıp, birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır.

Damgalamanın tanımlanmasında birçok boyut vardır ve damgalamayı farklı boyutlarıyla tefsir etmeden tanımlamak zordur. Etimolojik damgalama ilk kez Eski Yunancada yara, iz, delmek, delik anlamlarında kullanılmıştır. Günümüzde ise, gözden düşmenin, aşağılanmanın ve itibar düşüklüğünün dışı vurumu olarak kullanılmaktadır (Goffman, 1963: 1-2’den akt. Özmen, Erdem, 2018:186). Bu çalışmada da görüldüğü gibi günümüzde bazı suçlar da gözden düşmenin ve itibarsızlaştırılmanın nedenlerinden birisidir.

Goffman(2014: 31), “bedenin korkunçlukları” , “bireysel karakter bozuklukları” ve “etnolojik damgalar” olmak üzere üç damga tipinden bahsetmektedir. Bunlardan ilki çeşitli fiziksel deformlardır. Örneğin görme bozukluğu, yürüme engelliliği, konuşma bozukluğu ya da eksiliğidir. Bugüne kadar hastalıklar damgalamaya sebebiyet vermiştir. Sonra iradenin zayıflığı, toplumda kabul görmeyen tutkular, uçuk inançlara sahip olma, ruhsal hastalıklar, dürüst olmama, intihar girişiminde bulunma, işsizlik, hapis yatma, homoseksüellik ve ahlaksızlık gibi bireysel karakter kusurları söz konusudur. Son olarak da ırk, ulus, din, mezhep gibi etnik kökenli olgulara karşı etnolojik damgalar vardır; bu damgalama türü toplumda azınlıkta bulunan bireylere yönelik yapılmakta ve bir topluluğun tüm üyelerine eşit biçimde bulaşabilmektedir. Örneğin, Amerika’da siyah olanlara uygulanan ırk ayrımcılığı bunun en belirgin örneğidir. Sadece ırklarından dolayı bütün kötü muameleyi hak ettikleri düşünülür. Suç ise, bireysel karakter

bozukluğunun bir boyutu olarak gelmektedir. Bunun yanında bireyler fiziksel deformları olduğu ve toplumdan etnolojik olarak ayrıştıkları için suç işleyebilmektedir.

Damgalamanın temelinde olumsuzluklar, önyargılar, olumsuz inanç ve eleştiriler vardır. Damgalamanın temel yapısını oluşturan unsur, en çokta önyargılardır. Örneğin suçluya gösterilen damgalayıcı tutumların altında onlara karşı duyulan korku ve güvensizlik yer alır. Bununla birlikte damgalanan kişi ise, tehditlere, başarısızlıklara ve kavgalara maruz kalır. Özgüvenini, özsaygısını kaybeder ve kişisel benliği zarar görür.(Kocabaşoğlu ve Aliustaoğlu, 2003: 191 ‘den akt. Özmen ve Erdem, 2018:200)

Kişiler, bazı hastalıkları nedeniyle, çevreden gelebilecek tepkilerden korktukları için hastalıklarını gizlemekte ya da damgalanmaktan korktukları için tedavi aramayı reddetmektedirler. Bu durumlarının tedaviye katılımlarını engellediği görülmektedir. Özellikle ruhsal hastalığı olan bireyler, ayrımcılık, toplum dışında tutulma, stres, şiddet ve intihar gibi sonuçlarla karşılaşabilir. (Katkak, 2008: 12’den akt. Özmen ve Erdem,2018:201). Kişi bazen de sosyal dışlanmayı göze alarak hastalıklarını söylemektedirler ve hastalıklarından daha çok damgalamayla mücadele etmektedirler. Bu çalışmada araştırma bulguları ve yorum kısmında tespit edilen sonuçlara göre, suç ve suçlulukta da aynı durum söz konusudur. Suçlu birey, özellikle iş ararken, gelebilecek tepkilerden korkmakta ve suçunu gizlemektedir. Gelen olumsuz tepkiler sonucu birey kendini yalnız hissetmektedir yani toplum suçlu bireyi dışlamadan, o toplumdan soyutlanmaktadır ve bu durum intihara kadar gidebilmektedir. Ya da suçlu, bu durumu içselleştirip suç makinası olmaya başlamaktadır.

Damgalamanın yoğun yaşandığı yerlerden biri de işyerleridir. İşyerlerinde mobbing ve bullying, ötekileştirme, iftira, ifşa, dışlama, dedikodu, iş yükünün artırılması gibi etik dışı olaylarla karşılaşılabilir. Ayrıca bu dışlamalar örgütsel de olabilmektedir. Bazı grupların yalnızlaştırılması, izole edilmesi, görmezden gelme, grupların içinde bazı kişilerin grup dışına itilmesi gibi damgalamanın sonuçlarıdır. Günümüzde işyerlerindeki psikolojik zorbalık ya da baskı "mobbing" kavramı içerisinde ele alınmaktadır. Belli bir grup mobbing ile istenmeyen çalışanın işine son vermek yerine dışlayarak ya da baskı kurarak kendisinin işten ayrılması sağlanır. Bu da çalışan üzerinde başarı ve motivasyon düşüklüğüne sebep olacaktır. Bununla birlikte işten ayrılma süreci olacaktır. (Koçel, 2015: 532). Bu durumda bireyi suça itebilmekte ya da bireyin hayatına mâl olabilmektedir.

Damgalama, yalnızca kişiyi etkilemez, kişinin yanında ebeveynleri ve çevresi de damgalanır. Sadece damgalı bir kişinin damgasından dolayı yakını da lekelenebilirler. Örneğin hükümlü ebeveynlerin çocuklarının yaşadıkları, anne ve babasının yaptıklarının bedelini ödemek zorunda kalan masum çocuklar gibi örnekler mevcuttur. Hastalar gibi yakınları da hastalığın belirtilerinden ve davranışlardan utanabilmekte, diğer insanları evlerine çağırmaktan kaçınabilmektedirler. Bu kişilerin rehabilitasyon merkezi, huzurevi gibi kendilerini rahat hissettikleri yerlere iltica ettikleri bulunmuştur.

Bu süreç Becker’in (2019) “Hariciler” kitabında da bahsettiği gibi, toplumda belirli kuralları ihlal eden kişi harici olarak görülebilirken, bu gruba ait kişiler ya da çevresi de harici olarak görülebilmektedir. Ya da harici olarak görülen kişi, kendisini böyle algılayanları ve yargılayanları ya da o bireylerin bulunduğu çevreyi harici olarak tanımlayabilmektedir. Yani bu durum karşılıklı ayrışmayı getirmektedir. Karşılıklı olan bu ayrışma sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Sosyal dışlanma kavramını,

suçlu ya da hükümlü olarak damgalanan bireyin toplumsal alanda karşılaşacağı sorunları anlamamız bakımından bilmemiz gerekmektedir.

Sosyal dışlanma, toplumda bireyin bütün olmasını sağlayan siyasi, sivil, ekonomik ve sosyal haklara erişememesidir. (Walker ve Walker, 1997: 8'den akt. Şahin, (t.y.):73). Bir diğer tanım ise, toplum ve birey arasındaki sosyal bağların ahlaki ve kültür açısından kopmasıdır. (De Haan, 2000: 27'den akt. Timurturkan vd. 2017:142).

Dışlanma kavramı ilk defa 1960'lı yıllarda Fransa'da gündeme gelmiş ve aktivistler, politikacılar, idareciler, gazeteciler ve akademisyenler tarafından üstü kapalı ve ideolojik biçimde fakirliğe gönderme yapılarak kullanılmıştır (Jules Klanfer, L'exclusion social'den aktaran Hilary Silver, "Socialexclusionandsocialsolidarity: Threeparadigms", 532' den akt. Aydoğan,2018: 68).

"Sosyal dışlanmanın çok boyutluluğu insanların özellikle uzun dönemli işsiz kalmaları nedeniyle geçim kaynağından ve düzenli gelirden yoksun kalmalarıyla beraber sosyal hayata katılamamaları, temel ihtiyaçlardan yoksunluk, yaşanabilecek konut ve barınma imkânlarından yoksunluk, sağlık ve eğitim imkânlarına ulaşamama gibi durumlar örnek verilebilir" (A,g,k,132' den akt. Aydoğan,2018: 70).

Her geçen gün sosyal dışlanma kavramının tanımı değişmekte ve genişlemektedir. Bu sebeple birçok tanım ve açıklamadan bahsedilebilir. Yoksulluğun tanımlanmasında kullanılan bu kavram çok farklı özelliklere sahip grupları ya da bireyleri tanımlamaya kadar gitmiştir. Sosyal dışlanma: işsizlik, vasıfsız iş, düşük gelir, okuma yazma bilmeyenler, homoseksüeller, madde bağımlıları, mahkûmlar, istismara uğrayan çocuk ve kadınlar, mülteciler, yabancılar, seks işçileri, ırk ve din farklılıkları, politik hakkını kaybedenler, gecekonuda yaşayanlar, sosyal yardım alanlar, günlük rutinleri yanlış kullananları tanımlamak için kullanılan geniş bir kavramdır. Görüldüğü üzere sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucu olarak suç olgusu ön plana çıkmaktadır.

3.SUÇ VE DAMGALAMA İLİŞKİSİ

Suç, suçluluk, sapma gibi olgular, "damgalama" ve "etiketleme" gibi kavramlarla toplum birey etkileşimi açısından önemli yere sahiptir. Bu bağlamda sorgulanması gereken şey; kim, kimi, neye göre suçlu olarak tanımlamaktadır? Ayrıca bu tür damgalamaya maruz kalan birey, damgalayan kişiyle ya da grupta nasıl bir iletişim kurduğunu ve bunun sonucunda damgalanan bireyde bu damganın ne tür sonuçlar doğurduğunu ortaya çıkarmak önemlidir.

Suç ve suçluluk olgusu toplumsal yapının bir parçasıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda düzen dediğimiz yapı toplum yaşamının vazgeçilmez unsuru olarak ele alınmaktadır. Bir toplumda düzenin sağlanabilmesi, toplumda var olan gelenek ve göreneklere, değerlere ve kurallara uyulmasına bağlıdır. Fakat uyulması gereken bu kurallar toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir. Değişmeyen şey ise; toplumsal normlara uyulmayan davranışların her toplumda suç ya da sapkın olarak ifade edilmesidir.

Bazı suçlar toplumdan topluma ya da aynı toplum içinde zaman farklılıkları bakımından görelilik özelliği göstermekle birlikte bazı suçlar (insan öldürme) hemen hemen bütün toplumlarda suç olarak tanımlanmıştır. Suçun göreliliği yanında, toplumdan topluma çeşitliliği ve işleniş sıklığı da değişmektedir. Ayrıca bir davranışın

suç olarak nitelendirilebilmesi için, bu davranışın yasada (ceza hukuku) belirli bir karşılığı olması gerekir(Urhal,2009:224).

Sosyolojinin genellikle toplumsal sorunlar alanına odaklanıp bu alanda araştırmalar yaptığı gözlenmektedir. Toplumsal olgulardan biri olan suç ve suçluluğa dair çok fazla kuram ve teori olduğu görülmektedir. Suç kuramlarının bu kadar fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu profillerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, çok sayıda suç türünün olması suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenin var olması ve suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklamasını gerekli kılmıştır (Kızmaz–2004,297’den akt. Kocabaş,2012:5). Bu kuramlardan birisi olan damgalama teorisi suçlulukla ilintili olan değişkenlerden birisidir.

Birçok araştırma ya da suç teorileri suçun nedeninin suçlu da mı yoksa çevresel faktörlerden kaynaklı mı analizi yaparken, suçun nedeni genelde suçluda bulunmuştur. Damgalama teorisi buna meydan okuyarak suçlunun neden suç işlediğiyle değil, toplumun suça nasıl tepki verdiğiyle ilgilenmektedir. Yani çevresel faktörlerin etkisini ortaya koymaktadır. Bu teoride suçlu ve onun çevresindeki etkileşim ele alınıp, sapkınlığın bireyin kendi özelliği olmadığı vurgulanmaktadır.

Damgalama teorisinde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi, toplumsal sapmanın nasıl oluştuğu ve kuralların kimin koyduğudur. Bir diğer husus ise, bireyin etiketlenmesi, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açtığıdır. (Kızılcelik, 1996:150’den akt. Kızmaz, 2005:167-168).

Bu kuram suçlu davranışın incelenmesi ve açıklanmasında suçun kendisinden ziyade, toplumun suçlu davranışa verdiği tepkiyi anlamaya çalışır. Becker’ın ikincil sapma dediği de budur yani toplumun davranışı gerçekleştiren kişiye olan tepkisidir.

Becker’in de altını çizdiği gibi, sapkın olarak damgalanmak kişiye göre değişmektedir. Bu durumda bazı kişi veya grupların damgalanma yoğunlukları diğerlerine göre çok daha fazladır. Toplumun normal vatandaş tipolojisinden farklı ve ters bir imaj çizen grupların damgalanma olasılıkları daha fazladır. Örneğin özel inançlara sahip olanlar, alkol ve madde bağımlıları, farklı cinsel yönelimleri olanlar (homoseksüeller) damgalanmadan nasiplerini daha fazla alacaklardır. Bununla birlikte damgalanma aynı zamanda sınıfsal bir durumdur. Maddi güce sahip, ekonomik gelir düzeyinin yüksek olanların, alt sınıflarda yer alan yoksullara göre damgalanma olasılıkları daha azdır. O halde, içinde yaşanılan toplumdaki var olan ideolojik güce karşı koyma ihtimali zayıf kişi veya grupların damgalanma ihtimallerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Damgalamanın azlığı ya da çokluğu kişinin içinde bulunduğu toplumsal sınıfa göre değiştiği, aynı sapkın davranışta bulunan fakat farklı sosyo-kültürel sınıflarda yer alan kişilerin aynı oranda damgalanmayacağı görülebilir. (Aydoğan, 2018: 67)

Bu araştırmanın temel teorisi olma özelliği taşıyan damgalama kuramı çalışmanın bulgularında açıkça ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sahası kapsamında yapılan görüşmelerden yola çıkılarak, bireylerin cezaevi sonrasında “sabıkalı”, “suçlu” ve “hükümlü” gibi damgalara maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu damgalanma süreci toplumsal yaşamın tüm alanlarında kendini göstermekle beraber, en çok iş arama süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların birçok defa iş başvurusunda buldukları halde işe alınmamaları, kendilerine atfedilen “sabıkalı” damgasıyla

doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte, görüşmecilerin sabıkalı oldukları gerekçesiyle yaşamlarının bundan sonraki dönemlerinde sigortalı ve düzenli bir işe alınmayacaklarını düşünmeleri toplumun kendilerine atfettiği negatif damgaları içselleştirmeye ve buna uygun davranmaya başladıklarını göstermektedir. Bireylerin cezaevi sonrası toplumsal damgalara maruz kalması ve bir süre sonra damgaları sahiplenmesi süreci, bu çalışmanın bulgular kısmında da görüleceği gibi, damgalama teorisini birebir yansıtmaktadır.

Goffman (2014), toplumda normal olarak görülen grubun ya da bireylerin lekeli ya da itibarsızlaştırılmış kişileri nasıl değersizleştirdikleri ya da ötekileştirdiklerini damgalama üzerinden değerlendirmiştir. Lemert ise damgalanan kişi belirli bir zaman sonra o damgayı içselleştirir ve suça yönelir düşüncesiyle, etiketleme kuramının temellerini atmıştır. Lemert'e göre normalin dışına çıkmak ve sınırları aşmak birincil sapkınlık, kişinin etiketini içselleştirip, kendini sapkın olarak görmesi, ikincil sapkınlıktır. Örnek verecek olursak, okul çağında bir çocuğun yanlış davranış göstermesine karşılık, çevrenin o çocuğu suça eğilimli olarak etiketlemesi, o çocuğa karşı ömür boyu güvensizlik ve önyargı oluşmasına neden olacaktır. Bu durumda, suçlu olmaktan başka çare bulamayan çocuk, suça daha fazla eğilimli hale gelecektir. (AnthonyGiddens, Sosyoloji, 189'den akt. Aydoğan,2018: 67).

Etiketleme, süreç içerisinde suç işleyen ve çevresindekilerin tepkisiyle ortaya çıkarmaktadır. Çoğu kişinin kırmızı ışıpta geçtiği, çimlere bastığı, yerlere çöp attığı olmuştur. Bu kuralların çiğnenmesi ise suçtur. Yani suç işlemesine rağmen, yakalanmayanlar, yakalanıp da affedilenler etiketlenmez ve göz ardı edilebilir. Sapkınlık bireye ve çevrenin vermiş olduğu tepkiye göre değişmektedir. Etiketleme de buna göre yapılmaktadır.

4.ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUM

Bu çalışmada, Niğde özelinde cezaevinden çıkmış 20 eski hükümlü ile derinlemesine yapılmış ikili görüşmelere ve soru-cevap tekniğine dayanarak, görüşmecilerin demografik bilgileri, işlenen suç ve suç algısına dair düşünceleri, cezaevi sonrası sosyal ilişkileri, cezaevi sonrası iş arama süreçleri aktarılacaktır. Yapılan görüşmeler, mümkün olduğunca kişilerle yalnız yapılmış olup, kişinin geçmişe dönük tarihini hatırlayacağı sorularla ve söyleşi şeklinde yapılmıştır. Öte yandan bireysel ilişkiler aracılığıyla kurulan ilişkilerde farklı suçlara nehir söyleşisi yani otobiyografik söyleşi yöntemi ile ulaşılarak kartopu yöntemiyle örneklem oluşturularak 5 işveren ve 5 normal vatandaşlara cezaevi geçmişi olan bireyler hakkında duygu ve düşünceleri sorulmuştur. Alınan sonuçların analizleri bu çalışmada sunulacaktır.

4.1.Demografik Veriler

Bu bölümde görüşmecilerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum ve birlikte yaşadıkları kişilerin bilgilerine yer verilerek demografik inceleme yapılmıştır.

Bu çalışmada, cinsiyet dağılımına baktığımızda bütün katılımcılar erkektir. Katılımcılarda kadın eski hükümlülere ulaşılmak istense de ulaşılamamıştır. Bu da erkek suçluluğunun kadın suçluluğuna oranının fazla olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte TÜİK 2018 (TÜİK,2018) hükümlü ve tutuklu verilerine baktığımızda 264.842 hükümlü ve tutuklunun 254.426 'sının erkek, 10.416'sının kadın olduğu görülmektedir. TÜİK' in verilerinin bu çalışmayla paralellik gösterdiği analiz edilmiştir.

Kadın suçlu oranının erkek suçluluğa oranından daha az olması toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilir. Yaşam seyri boyunca bize atfedilen değerlerle kadın ve erkeğe farklı roller biçilmektedir. Kadın daha çok ev işleri ile ilgilenen, annelik yapan ya da zayıf, boyun eğen, erkeğe bağımlı bireyler olarak görülmektedir. Bu rol beklentileri, kadını suça yönelimden alıkoymaktadır. Erkek suçluluğunun fazla olması ataerkil toplumların bir özelliği olduğunu söyleyebiliriz.

Görüşülen katılımcıların yaş oranlarına baktığımızda, 20 kişinin yaş dağılımının 23-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu da genelde orta yaş sınıfının suç işleme oranının yüksek olduğunu göstermektedir. TÜİK verilerine bakıldığında da 25-45 yaş arası suç işleme oranının fazla olduğu görülmektedir. Bu da yaş ve suç arasında belirgin olmasa da bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Eldeki çalışma ve TÜİK verilerinden yola çıkarak orta yaşlarda suç işleme oranı çocukluk ve yaşlılık oranlarına göre daha fazladır.

Katılımcıların eğitim düzeyine baktığımızda, görüşmecilerin 20'sinin de eğitim düzeyi ilkokul ya da ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Bu çalışmadaki veriler TÜİK hükümlü eğitim düzeyi verileriyle paralellik göstermektedir. 2008 TÜİK verilerine göre, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin 1.742'sinin okuma yazma bilmediği, 1659'unun okuryazar olduğu ama bir okul bitirmediği, 41.486'sının ilkokul bitirdiği, 8.132'sinin ilköğretim mezunu olduğu, 7.883'ünün ortaokul ve dengi meslek okulu, 10.617'sinin lise ve dengi meslek okulu mezunu olduğu ve 2.414'ünün ise yükseköğretim bitirdiği görülmektedir. Bu da suç ve eğitim arasında gözle görülür bir ilişki olduğunu gösteriyor. Bu bağlamda suç işleyen bireylerin çoğunun eğitim düzeyleri düşüktür. Bu da suç ve eğitim düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi düştükçe suç işleme eğilimi fazlalaşmaktadır.

Görüşmecilere cezaevi sonrası medeni durumları sorulduğunda, 20 kişiden 12'si bekâr, 3'ü evli, 5'i boşanmış olduğunu, 5 boşanmış kişinin arasında 3'ü cezaevinin sebep olduğu durumlardan dolayı boşanmak zorunda kaldığını dile getirmiştir. Bu çalışma da cezaevi hayatının medeni durumunu etkilediğini, aile yapılarının bozulduğunu ve bir takım huzursuzlukların ortaya çıktığını gösterebilmektedir.

Görüşmecilere kiminle yaşadıkları sorulduğunda, 8'i tek başına, 3'ü eşi ve çocuklarıyla, 9'u ebeveynleriyle yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

4.2.Suç ve Suç Algılarına Dair Bilgiler

Bu bölümde, görüşmecilerin suç nitelikleri, suç işleme nedenleri, işledikleri suçta bakış açıları, daha önce hüküm giyme durumları ve arkadaş çevrelerindeki suç işleme durumlarına odaklanılmıştır.

Katılımcılara hangi suç nedeniyle cezaevine girdikleri sorulduğunda, 2'si tecavüz, 6'sı hırsızlık, 3'ü namus davası, 6'sı kavga sonucu insan yaralama ve cinayet, 3'ü dolandırıcılık suçunu işledikleri görülmektedir. Çoğunluk suç nedeninin hırsızlık olduğu görülmektedir. Bu da ekonomik olarak yoksun olduklarını göstermektedir. Yapılan analiz Merton'un anomi kavramıyla açıklanabilir. Merton, anominin araçlar ile amaçların kesişme noktasında çıktığını dile getirmiştir. Kültürel amaçlardan biri olarak tanımlanan maddi güce ulaşma arzusu suçlu davranışın en önemli nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Görüşmecilere cezaevine girmenize sebep olan eylemin gerçekte bir suç sebebi olduğuna inanıp inanmamaları sorulduğunda çoğunluğun işledikleri suçun gerçekte suç teşkil eden bir davranış olmadığına inandıkları görülmektedir. Bu durumda Nötrleşme Kuramıyla paralellik göstermektedir. Nötrleşme kuramında Matza ve Sykes “yaptığını haklı gösterme” durumunu “*Nötrleşme Teknikleri*” olarak adlandırmaktadırlar. Onlara göre birey, toplumun genel düzenine aykırı norm ya da davranış şekillerini değil, kişi, yaptıklarını haklı gösterme durumlarını öğrenmekte, bu suretle de suç işlemektedirler. (Matza ve Sykes, 1962:196’dan akt. Çıfci, 2008:18-19)

Görüşmecilere daha önce herhangi bir suçtan hüküm giyip giyilmedikleri sorulduğunda 20 kişiden 9’ u daha önce suç işlediklerini belirtmiştir. Tekrar suç işlemelerinde toplumun bakış açısı, dışlanma ya da damgalanmanın etkisi sorulduğunda ise bir görüşmeci şunları söylemiştir: “*Bu duruma artık alıştım, insanların beni nasıl göreceği umurumda değil.*” Bu da suçlunun yapılan etiketlemeleri içselleştirip, ona uygun davranış gösterdiği görülmektedir.

Görüşmecilerin arkadaş ortamında suç işleme oranının yüksek olup olmadığı sorulduğunda çoğunluğu suç işleme oranının yüksek olduğunu belirtti. Bu analiz de suç işlemede sosyal çevrenin etkisinin çok büyük olduğunu göstermektedir. Bu araştırma da öğrenme teorilerinden olan Tarde’nin taklit kavramıyla açıklanabilir. Taklit kavramına göre, aile veya yakın çevrede moda olan herhangi bir suçlu davranış taklit yoluyla öğrenilmektedir.

Bir katılımcıya çevre ve arkadaşın etkisi sorulduğunda şu cevapları vermiştir: “*Başıma ne geldiye arkadaş ortamından geldi. Onlar ceza geçmişi olan insanlardı. Her pislik vardı, bende onlara uydum. O gece hep birlikte içmiştik, suç benim üzerime kaldı.*” Suç teorilerinden olan Chicago okulunun öne attığı görüş, insan davranışlarına yön verdiği sanılan biyolojik ve genetik açıklamaları reddederek, insan davranışlarına yön veren asıl şeyin fiziksel ve sosyal çevre olduğunu öne sürmüştür. Suçun nedenini de bu fiziksel ve sosyal çevrede görmek gerektiğini açıklamışlardır.

Beş normal vatandaşa, suç türüne ve suçlulara yönelik algıları sorulmuştur. İlk önce, tecavüz suçuna karşı algıları sorulduğunda bir katılımcı şu tepkileri vermiştir: “*Terazinin bir kefesine tüm suçları diğer kefesine sadece tecavüz suçunu koyarsam eşitlenir. Tecavüz konusu özellikle son zamanlar da gündemimizde olan çocuk tecavüzleri. Bence bunların affı olmamalı. İdamın bu yüzden gelmesini çok istiyorum. İbreti âlem olsun diye böyle insanları meydanlara idam edeceksin ki halk toparlansın. Yoksa ipin ucunu kaçırsak önü kesilmez bu olayların.*” Diğer bir görüşmeci ise şunları söylemiştir: “*İyi bir bakış açısıyla bakmam belki oradan uzaklaşmayı bile düşünebilirim.*”

Görüşmecilere namus davasından içeri girmiş suçlular hakkında düşünceleri sorulduğunda bir görüşmeci şunları söylemiştir: “*Geçen senelerden bir haberle örnek vereyim. Bir adam vardı evli karısına tecavüz eden birini öldürmüştü ve hapis yatmıştı bir süre. Daha sonra hâkimin vicdani bir kararıyla tekrar serbest bırakıldı. Ben bu adamın alnından da hâkimin alnından da öperim. Namus özel bir kavram. Şu hayatta bir şeref bir namus için yaşıyoruz. Ki bunun farkında olan ciddi anlamda çok az insan var. Eğer ciddi anlamda namusu için yatmışsa bu adamın elinden tutarım normal insan gözüyle bakarım.*”

Diğer bir görüşmeci ise : *“Biraz o psikolojiyi anlamaya çalışırım empati kurarım acaba böyle bir durum benim başıma gelse nasıl davranırdım diye ailesine zarar gelmesin diye yaptığımı düşünüyorum.”* demiştir.

Burada da görüldüğü gibi, suç işlemekten çok hangi suçun işlendiği de önemli olmaktadır. Toplum nezdinde namus, özellikle kadına yüklenen namus kavramı çok önem arz etmektedir. Ve bu namusu koruması gereken ise erkektir. Namusa zarar gelmesi durumunda erkeğinde itibarı sarsılmış olmaktadır. Eğer erkek namusa zarar gelmesinin sonucunda gereğini yapıyorsa toplum tarafından hoş karşılanmaktadır.

4.3.Cezaevi Sonrası Sosyal İlişkiler

Bu bölümde görüşmecilerin hapisane geçmişi olması nedeniyle dışlanmaya maruz kalma durumları, cezaevinden hangi kaygılarla çıktıkları, cezaevi sonrası aile fertleri ve yakın akrabalarının davranışları, arkadaş çevrelerindeki davranış değişiklikleri ve kendilerini yalnız hissetme durumları dile getirilmiştir.

Katılımcılara cezaevinden çıkarken hangi kaygıları taşıdıkları sorulduğunda, çoğunluğunun iş bulma kaygısı ile sosyal dışlanma ve tepki gibi durumlarla karşılaşma kaygılarını taşıdıkları görülmektedir. 2 görüşmeci de tekrar bir suça bulaşma korkusu yaşadıklarını dile getirmiştir. Bir görüşmeci de şunları söylemiştir: *“Cezaevinde annemi kaybettim. Tek kaygım eve gittiğimde annemi evde göremeyecek olmamdı.”*

Görüşmecilere hapisane geçmişi nedeniyle dışlanmaya maruz kalma durumları, cezaevi sonrası aile fertleri ve yakın akrabalarının davranışları ile arkadaş çevrelerindeki davranış değişiklikleri sorulduğunda, tecavüz suçundan yatan 2 eski mahkûmların dışlanma ve damgayı keskin bir şekilde hissettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bir görüşmeci, tecavüz suçundan cezaevinde yattığını, sosyal çevrede kimseye söyleyemediğini ifade etmiştir. Bu analizle damgalı bireyin normal insanların onu nasıl tanımlayacakları, kendisine nasıl bir kimlik atfedecekleri ve onu nasıl karşılayacakları konusunda kaygılandığı görülmektedir.

Öte yandan bir katılımcıda cezaevi sonrası akraba ve arkadaşlarıyla ilişkilerini kendi isteği ile bitirdiğini ifade ettiği görülmüştür. Tecavüz suçundan içeri giren bu katılımcı şunları dile getirmiştir: *“Hayır öyle bir dışlanmaya maruz kalmadım, arkadaşlarım ve akrabalarımın konuşmayı ben kestim, onları hayatımdan çıkardım.”* Katılımcının bu cevabında bir savunma mekanizması oluşturduğu analiz edilmiştir. Şöyle ki, dışlanma ya da damgalanma korkusunu yaşadığı ve böyle bir şeyle karşılaşacağını düşündüğü için ilk tepkiyi kendisi vermiş ve toplum onu dışlamadan, o kendini toplumdan soyutlamıştır.

Namus davasından içeri girmiş 3 kişi kesinlikle bir dışlanmaya maruz kalmadıklarını, hem aile hem çevre ilişkilerinin kaldığı yerden devam ettiğini dile getirmişlerdir. Bir görüşmeci şunları söylemiştir: *“Cezaevinden çıktığımda herhangi bir dışlanmaya maruz kalmadım. Hatta çevremdekiler bana keşke öldürseydin o namussuzu dediler. Hem hâkimlerde bizden yana. Onlar bile indirimli ceza veriyor bizlere.”*

Görüşmecilere cezaevi sonrası yeterli sayıda arkadaş bulup bulamadıkları sorulduğunda, çoğunluğunun hayır cevabı verdiği görülmektedir. Bir katılımcı da *“hiç arkadaş aramadım, eskileriyle de görüşmeyi kesmiştim zaten.”* cevabı almıştır.

Katılımcılara kendinizi yalnız hissediyor musunuz sorusu sorulduğunda, çoğunluğun hapisane süreci boyunca kendilerini yalnız hissettiklerini söylemişlerdir. Bir görüşmeci de şunları söylemiştir: *“Cezaevinden çıktığımda kendimi çok yalnız hissettim. Annemi de yeni kaybettik. Akraba ve arkadaşarımla da görüşmüyordum. Bir ablam ve babam vardı.”*

4.4.Cezaevi Sonrası İş Arama Süreçleri

Bu bölümde görüşmecilerin cezaevi öncesi ve sonrasındaki çalışma hayatları, iş başvurularında sabıka kaydının önemi konusundaki düşünceleri, iş başvuruları sırasında işveren ile diyalogları, işveren tepkileri ve iş başvurularında tecrübeye rağmen reddedilme durumları dile getirilmiştir.

Görüşmecilere, cezaevi öncesinde bir işlerinin olup olmadığı sorulduğunda, 12 kişi evet cevabını vermiştir. Cezaevi sonrası toplumun bazı etiketlemelerinden dolayı çoğunluğun eski işlerine devam etmedikleri ya da hiç iş bulamadıkları analiz edilmiştir. Bir görüşmeci şöyle cevap veriyor: *“Cezaevi öncesi fırıncıydım. Cezaevinden çıktıktan sonra tekrar oraya gittim. Çalışana ihtiyaç duymadıklarını söylediler. Beni almamak için bahane uydurduklarını biliyordum.”* Diğer bir görüşmeci de şöyle cevap vermiştir: *“Cezaevi öncesi kendi işimi yapıyordum. Sonrasında da kendi işime devam ettim. Çiftçilikle, koyunlarla uğraşıyoruz. Yazları yaylaya çıkıyoruz.”* Başka bir görüşmeci de şöyle cevap vermiştir: *“Cezaevi öncesi işim yoktu. Çıktıktan sonra iş aramaya başladım ama nereye gitsem ne yapsam iş bulamadım.”*

Genel anlamda bakıldığında işverenlerin cezaevi geçmişi olan bireye iş vermediği görülmektedir. Eski hükümlülerin ilk dışlayıcı etkilerini iş bulma sürecinde yaşadıkları açıktır. İşverenlerin, *“bir çalışana ihtiyacımız yok”, “biz size döneceğiz”* gibi tepkilerle dolaylı olarak hükümlüleri işe almadıkları görülmektedir. Bu durum, cezaevi geçmişi olan bireyin *“sabıkalı”, “eski hükümlü”, “suçlu”, “hapis yatmış”* damgalara maruz kalarak etiketlendiklerini göstermektedir. Bu da eski hükümlülerin dışlanmaya maruz kalmaları demektir. Bu durum onları olumsuz etkilemekte, toplumun kendilerine atfettiği etiketlemeleri (hükümlü, sabıkalı, suçlu) içselleştirmekte ve bu damgalarına inandıkları görülmektedir. Bu gibi damgaları içselleştiren birey, bu damgaya uygun davranmaktadır.

Bir iş başvurusunda işverenin tepkisi suçlunun işlediği suçun niteliğine göre değiştiği görülmüştür. Tecavüz ya da hırsızlık gibi yüz kızartıcı suç işleyen bireylerin suçu öğrenildiğinde büyük tepki verildiği görülmüş ve kesinlikle işe alım olmamıştır. Ama namus davasından cezaevine girmiş ya da bazı nedenlerden dolayı kavga sonucu insan yaralama suçu olan görüşmecilerin iş bulma konusunda dışlanmaya çok maruz kalmadıkları görülmüştür.

Beş işverene suç türü ve suçlulara yönelik algıları sorulduğunda ise katılımcılardan şu cevaplar alınmıştır: *“İlk önce işlediği suçuna bakarım yüz kızartıcı bir suç mu diye ona göre işe alıp almamam şekillenir. Mesela işlediği suçtan pişman olduysa ve cezasını çektiyse gözetim altında işe alabilirim.”*

“Bu duruma iki acıdan bakabiliriz. Ciddi anlamda suç işleyen kişi toplum tarafından dışlanıyorsa bu kişiyi kendi bünyemde çalıştırmam imkânsız olur. Çünkü kendi çalışma ortamım ve çevremi bir nebze de olsa tehlikeye atmış olurum yaptığı suçtan ötürü. Bide normal suçlardan yargılanan kişilerden bahsedecek olursak yani toplumun hor gözle

bakmayacağı suçlar olursa ve gerçekten yardıma muhtaç biriyle bu kişiye iş verme şansım olurdu.”

“Bu adamın tekrar aynı şeyi yapmayacağı ne malum.”

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyolojik bir olgu olan suç, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel yapısıyla yakından ilişkilidir. Suç olgusu artık günlük hayatımızı ilgilendiren ve etkileyen önemli bir problem olarak kabul edilmektedir. Problem olmasının yanı sıra suçun olmadığı bir toplum yapısı düşünmek ise mümkün değildir. Suç ve suçluluk olgusu tarihsel süreç içerisinde farklılık gösterebilmektedir.

Birçok araştırma ya da suç teorileri suçun nedeninin suçlu da mı yoksa çevresel faktörlerden kaynaklı mı analizi yaparken, suçun nedeni genelde suçluda bulunmuştur. Damgalama teorisi buna meydan okuyarak suçlunun nedeni suç işlediğiyle değil, toplumun suça nasıl tepki verdiğiyle ilgilenebilmektedir. Yani çevresel faktörlerin etkisini ortaya koymaktadır. Bu teoride suçlu ve onun çevresindeki etkileşim ele alınıp, sapkınlığın bireyin kendi özelliği olmadığı vurgulanmaktadır.

Hapishaneden çıkan insanların yaşama uyumu hapishanede kalış sürecinden çok daha fazla uzun süreli, yıpratıcı olup olumsuz sonuçlanması toplum için zararlı olmakla birlikte çok daha fazla olasılık dâhilindedir. Kişi asıl olumsuzluklara hapishane sonrasında rastlamaktadır. Suça ve Suçluya Toplumsal Damga: Niğde ili örneği konulu bu çalışmada, bireylerin cezaevi sonrası sosyal dışlanmaya ya da damgalamaya maruz kalıp kalmadıklarını tespit etmek ve hükümlülerin cezaevi sonrasında sosyal yaşamlarında ve iş bulma süreçlerinde karşılaştıkları tepkiler ortaya çıkarmak için 20 eski hükümlüyle ikili görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada sabıkalı bir geçmişin toplumsal yaşamdaki yansımaları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bulguları oluşturulurken, Niğde özelinde herhangi bir suç nedeniyle hapishane geçmişi olan bireylerle derinlemesine yapılacak ikili görüşmelere ve bu görüşme soru cevap tekniğine dayanmaktadır. Öte yandan bireysel ilişkiler aracılığıyla kurulan ilişkilerde farklı suçlara nehir söyleşisi yani otobiyografik söyleşi yöntemi ile ulaşılarak kartopu yöntemiyle örneklem oluşturulmuştur.

Bununla birlikte elde edilen çalışmada eski hükümlülerin demografik bilgileri, işlenen suç ve suç algısına dair düşünceleri, cezaevi sonrası sosyal ilişkileri, cezaevi sonrası iş arama süreci sunulmuştur. Ayrıca işveren ve normal vatandaşlara cezaevi geçmişi olan bireyler hakkında algıları sorulmuştur. Alınan sonuçların analizleri bu çalışmada sunulmuştur. Hükümlülerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler sosyolojik bağlamda değerlendirilerek bireyleri suça sürükleyen dinamiklerin meydana çıkarılması ve özellikle damgalamanın suç işlemiş bireye etkisini ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Aynı zamanda elde edilen çalışma da, suç ve damga ile ilgili kavramsal ve teorik içerikler sunulmuştur.

Araştırmanın kendi yaşam alanımda yürütülmesi ve kişisel ilişkilerimizin olduğu bölge olması nedeniyle çevremde rahatlıkla işlediği suça göre toplumsal etiketlenmelere maruz kalan kişileri bulma imkânım bulunmuştur.

Bu araştırma ile ilk olarak erkek hükümlülerin sayısal oranının kadın hükümlülere göre çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan 20 hükümlüden hiç kadın olmaması dikkat çekicidir. Görüşme yapılan hükümlülerin yaş dağılımına bakıldığında, görüşmecilerin 23-40 yaş aralığında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Bu çalışma sonucunda eğitim düzeyine bakıldığında bütün katılımcıların ilkökul ve ortaokul mezunu olduğu görülmektedir.

Görüşmecilere cezaevi sonrası medeni durumları sorulduğunda 20 kişiden 12'si bekâr, 3'ü evli, 5'i boşanmış olduğunu, 5 boşanmış kişinin arasında 3'ü cezaevinin sebep olduğu durumlardan dolayı boşanmak zorunda kaldığını dile getirmiştir. Görüşmecilere kiminle yaşadıkları sorulduğunda 8'i tek başına, 3'ü eşi ve çocuklarıyla, 9'u ebeveynleriyle yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Çalışma sonucunda, hükümlülerin çoğunun cezaevi sonrasında aile fertleri ve yakın akrabalarının kendilerine karşı davranışlarında olumsuz yönde değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Cezaevi sonrası bireylerin anne-baba dışındaki aile fertleri ve yakın akrabalarının bireye karşı korku, güvensizlik ve şüphe ile yaklaştıkları anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra görüşmecilerin cezaevi süreci sonrasında arkadaşlarının da davranışlarında olumsuz yönde değişiklikler olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Bu veriler, bireylerin cezaevi sonrası "hükümlü", "suçlu", "sabıkalı" oldukları gerekçesiyle etiketlenerek toplumsal yaşamdan dışlandığını göstermektedir.

Bu çalışmada, görüşmelerden yola çıkarak, cezaevi sonrası bireylerin iş bulma süreçlerinde, sabıkalı oldukları gerekçesiyle işe alınmak istenmemeleri nedeniyle, ciddi sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Görüşmecilerin büyük bir oranının cezaevi öncesinde düzenli bir işe sahipken, cezaevi sonrasında aynı işe devam edemediği tespit edilmiştir. Bu durum, cezaevi öncesinde düzenli bir işe sahip olan hükümlülerin cezaevi sonrasında toplumun gözünde "hükümlü", "hapis yatmış", "sabıkalı" ve "suçlu" gibi etiketlere maruz kalması nedeniyle düzenli bir iş bulabilme olanaklarının azaldığını göstermektedir. Görüşmelerden yola çıkarak, işverenlerin "artık elemana ihtiyacımız yok", "eleman aramıyoruz", "biz size dönüş yapacağız", "bize bir cv bırak", "ihtiyaç olması durumunda sizi yeniden arayacağız" gibi ifadelerle dolaylı olarak bireyleri işe almak istemedikleri tespit edilmiştir. Söz konusu damgalar neticesinde görüşmecilerin çoğunun şu an herhangi bir işte çalışmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, görüşmecilerin sabıkalı oldukları gerekçesiyle yaşamlarının bundan sonraki dönemlerinde sigortalı ve düzenli bir işe alınmayacaklarını vurguladıkları görülmüştür.

Bu veri, cezaevi sonrası bireylerin toplumun kendilerine atfettiği negatif damgaları bir süre sonra içselleştirmeye başladığını göstermektedir. Eldeki çalışma ile katılımcıların iş başvurularında sabıka kaydının olmasının büyük önem taşıdığını düşündüğü görülmüştür.

Eski hükümlülerin 20'sinden 9'unun önceden suç işlediği belirtilmiştir. Bu da, dışlanma ve damgalanma gibi durumların bireyi tekrar suça ittiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın sonucunda hükümlülerin cezaevinden büyük umutlarla çıktıkları "dışarının" aslında onlar için başka bir "içeriye" dönüştüğü görülmektedir. Zira cezaevinden çıkan birey hapis yatmış olması nedeniyle dışarıda/toplumsal yaşamda etiketlenerek toplumdan izole edilmektedir. Bu araştırma ile cezaevi sonrası bireylerin toplumsal yaşamda ve iş arama süreçlerinde "suçlu", "hükümlü", "sabıkalı" ve "hapis

yatmış” gibi damgalarla etiketlenerek sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum cezaevinden çıkan ve kendisine atfedilen damgalar nedeni ile toplumsal yaşamda var olmakta zorlanan bireylerin yeni bir “içeriyle” karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.

Cezaevi sonrası bireylerin toplumsal yaşamda etiketlenerek sosyal dışlanmaya maruz kalması bu çalışmanın en temel sonucudur. Bireyler cezaevi süreci sonrası sabıkalı olmaları nedeniyle sosyal hayatın birçok alanından dışlanmaktadır. Bu dışlanmanın en çok iş ara süreçlerinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Cezaevi sonrası bireylerin maruz kaldığı söz konusu sorunların çözümünde Adalet Bakanlığı'na büyük iş düşmektedir. Bakanlığın cezaevindeki hükümlülerin istihdamına yönelik projeler gerçekleştirmesi, bu sorunun çözümünde etkili olacaktır. Örneğin sertifikalı kurslar açılmalı ve hükümlüleri bu kurslara yönlendirip, bir şeyler öğrenmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca devletin bir yasa çıkartarak özel ya da kamusal alanda hükümlü çalıştırmak zorunluluğu getirmesi hükümlülerin istihdam sorununu çözebilir. Bunun yanında hükümlülere dair istihdam sorununun çözümü için toplumun kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri gibi birçok aktörünün bir araya gelerek sürdürülebilir çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Öte yandan cezaevi sonrası bireylerin aile fertleri, yakın akrabalar, arkadaşlar ve toplumun diğer aktörleri tarafından damgalanması ve bireye karşı ön yargılı davranılması sorunu ise topluma kurslar ve uzman eğiticiler tarafından seminerler verilerek, toplumun bu konuda eğitilmesi yoluyla giderilebilecek bir sorundur. Mahkûmlara karşı bakış açılarını değiştirmek için bu gibi eğitimler şarttır.

Cezaevi sonrası bireylerin toplumsal yaşamda maruz kaldığı sorunların çözülmemesi halinde bireylerin yeniden suç işleme olasılıklarını artırmaktadır. Son yıllarda artan mükerrer suçluluk/yeniden suç işleme oranları bunun açık bir göstergesidir. Mükerrer suçluluğu önlemenin tek yolunun ise bireylerin cezaevi sonrası yaşadığı sorunların çözülmesinden geçtiği açıktır.

6.KAYNAKÇA

AYDOĞAN, Ramazan(2018), “*Cezaevi Sonrası Denetimli Serbestlik Sürecindeki Hükümlülerin Suç, Damga ve Sosyal Dışlanma Bağlamında İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BECKER, Howard, S.(2019), *Haricîler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*, (Türkçe söyleyenler: Ş. Geniş-L.Ünsaldı), Ankara: Heretik Yayıncılık.

ÇİFCİ, Gökçearslan, E.(2008). “*Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi*”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GOFFMAN, E.(2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, (Çev. Ş. Geniş-L. Ünsaldı-S.N. Ağırnaslı), Ankara: Heretik Yayıncılık.

GOFFMAN, E.(2016). *Timarhaneler: Akıl Hastalarının ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler*, (Türkçe söyleyen: Ebru Arıcan), Ankara: Heretik Yayıncılık.

KIZMAZ, Z. (2005). *Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme*, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2), s. 149-174.

KOCABAŞ, Feyza, E.(2012). “*Her Suçlunun Yeri Cezaevi Mi? Suçlunun Topluma Yeniden Kazandırılması ve Denetimli Serbestlik*”, Erünel Sosyal Bilimler Lisesi Tubitak Projesi, Antalya.

KOÇEL, T.(2015).*İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayınları.

ÖRKİ, H.(2018).“*Suça İtilmiş Çocukların Yazılı Basında Temsili*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.11, S.56, s.412-426.

ÖZMEN,S.,ERDEM,R.(2018).“*Damgalamanın Kavramsal Çerçevesi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,23(1),185-208.

ŞAHİN, Tijen (t.y.). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, Yardım ve Dayanışma Dergisi, s. 71-80.

TİMİRTURKAN, M., vd. (2017). “Hükümlü” Olmanın Sosyal Tezahürleri: Sosyal Dışlanma, Damga ve Suç, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(20), s. 139-157.

TÜİK (2018,Aralık). *Adalet İstatistikleri* [Basın bülteni]. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/tr/>

URHAL, Ö.(2009).*Küreselleşen Dünyada Güvenlik (Milli Güvenlik, Kamu Güvenliği, Örgütlü Suçlar ve Suç İstihbaratı)*, Ankara: Adalet Yayınevi.